

• РЕТРОРОМАН •

АНДРІЙ КОКОТЮХА

ГОЛОВА З
ПЛОЩІ ПІГАЛЬ

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2024

*Париж, березень 1923 року,
площа Пігаль¹*

Сто шістдесят чотири.

Саме стільки днів у Парижі дощить. Хто це порахував, Одрі не знала. Жюльєн вичитав у якійсь газеті або почув від якогось базікала на Монмартрі. Мабуть, це правда. Іншим, світлим, без мокрих стін сірого каменю та дощової води, що збігає згори прилеглими вулицями до площі, — вона ще не бачила міста, яке з дитинства уявляла чарівною казкою. Тож купила календар, почепила в крихтній ванній і взялася до лічби.

Дівчина вирішила рахувати, скільки лишилося до справжньої духмяної паризької весни.

Скільки їй лишилося.

Щоправда, календар знайшла за поточний рік, та не біда. Відлік почала з першого січня, вивівши трохи збоку цифру «69». Чим дуже потішила Жюльєна: художник, який малював оголену натуру, миттю побачив у числі

сексуальний натяк. На той момент Одрі вже давно, цілих шістдесят дев'ять днів і ночей, не була провінціалкою, якій треба пояснювати подібне. І забула, як воно — червоніти. Виявляється, потрібно зовсім мало часу, аби зі сором'язливої, хай відкритої до всього нового, дівчини з Провансу² перетворитися на парижанку, чий гострий язичок збентежить та змусить пекти раків навіть бувалого в бувальцях злодія чи сутенера з Кліші³. Або — когось із богемних приятелів Жульєна з «Чорної кішки».

Одрі опинилась у тому знаменитому барі вже на третій день свого перебування в Парижі. А до того одну ніч вона провела на Ліонському вокзалі, бо її чомусь ніхто не зустрів. Ще одну — в поліцейському відділку неподалік. Ажани⁴ спершу забрали її за проституцію. Вона вліпила ляпаса нахабі: так обізвати чесну дівчину! Тут же перелякалася власного вчинку — справедливе обурення могли розцінити, як напад на служителя закону. Втім, черговий інспектор миттю залагодив прикрий інцидент, насварив колегу, вибачився, але натомість розпорядився затримати її як волоцюгу.

Одрі намагалася пояснити: вона приїхала з Грасу⁵ до нареченого, відомого художника Ніколя Бенуа. Інспектор вперше чув це прізвище, що дівчину не здивувало, — вона ніколи не вважала ажанив цінителями мистецтв і взагалі витонченими натурами. Більше обурило, що поліцейського не стривожила ситуація, в яку втратилась Одрі.

Вона божилася, що Ніколя, своєю чергою, клявся ледь не на Біблії: раптом наречена таки наважиться купити квиток і сісти у потяг — обов'язково зустріне її на вокзалі. Дав свою адресу, аби дівчина телеграмою повідомила про приїзд. Але мес'є Бенуа не прийшов у призначений час, що цілком може означати: він втратив у халепу, стала біда, його негайно треба розшукати. Париж для Одрі був тоді чимось на кшталт величезного лісу, в якому про-

вінціалка зовсім не орієнтувалася й боялася зробити зайвий крок далі від вокзалу.

Ну, як Ніколя таки примчить її шукати, бо більше ж нема де.

Вночі, коли Одрі спала, хтось потягнув гаманець. Та навіть якби вдалося його вберегти, великих капіталів вона не мала — лише позичені в подружки вісім франків, які обіцяла негайно ж вислати по приїзді. Адже наречений не залишить її в біді, не дозволить дівчині мати борги, неодмінно допоможе! Їй вдалося дізнатися: зазначена адреса — на Монмартрі. Не дивно, адже Одрі знала: всі кращі паризькі художники, й взагалі — всі відомі митці, мешкають там. Весь недовгий час, поки вони були разом, Ніколя розповідав їй про Монмартр, звісно, якщо не цілував та не *любив* її. Доїхати туди найпростіше на метро, але ж Одрі згадала, що гроші в неї поцупили...

Зараз, тупцяючи неподалік *Cafe de Luna* під дрібним нічним березневим дощиком, вона вже дозволяла собі згадувати перші паризькі дні з іронією, — злою, та все ж іронією. Відтоді сплигло вже сто вісім днів і ночей. Вчилася Одрі швидко, день рахувала десь так за місяць, не менше. Уроки життя в Парижі давав сам Париж. А він виявився, як належить доброму вчителю, справедливим у своїх суворих вимогах.

Тоді, після ночі в дільниці, її пожаліли. Інспектор, що затримав Одрі, саме звільнявся з чергування. Пригостив її кавою з круасаном. Кава чомусь виявилася несмачною, ріденькою, ще й цукру передали. Зате круасан — свіжий, ще теплий, духмяний, з таким знайомим запахом... Їхній сусіда вдома, у Грасі, тримав булочну, вікна кімнатки Одрі виходили в його двір — запах свіжого хліба був пахощами не лише дитинства, а й усіх сімнадцяти років її життя. Після сніданку інспектор зголосився особисто провести її за потрібною адресою. Пояснив: Монмартр — зовсім

інший округ, він не дуже часто буває там, вистачає роботи на своїй ділянці. Може допомагати їй у свій власний час, і ризикує отримати від дружини прочухана. Його мадам не вітала чоловікових затримок на службі без поважної причини. А вранішня прогулянка з молодого особою — аж ніяк не поважна причина.

Так Одрі вперше за свої сімнадцять років потрапила в паризьке метро. Її не злякала підземка сама по собі. Вона дуже перелякалася, що сама могла б тут заблукати. Дівчина не крутила головою, аби не загубити свого раптового поводиря. Лівою рукою вона вчепилася в його правницю, у правій стиснула валіску, куди спакувала нехитрий посаг: дві сукні, вихідні туфлі, три пари білизни і шкатулку з кораловим намистом — єдиною прикрасою, яку мала.

Цей спогад змусив дівчину сумно посміхнутися: за сто вісім паризьких днів жити вона навчилася, але нажила не набагато більше, ніж спакувала тоді в чемоданчик.

Одрі відволіклася, вгледівши поліціанта на протилежному боці вулиці. Зі свого місця, хай освітленого вітриною кафе, вона не могла роздивитися виразу його обличчя. Та для будь-якого охоронця порядку в околицях Пігалі дівчина, яка пізно ввечері або вночі неквапом прогулюється вздовж бровки тротуару, вже стає потенційною жертвою. Аби триматися далі від гріха, Одрі рушила бульваром Кліші в бік площі.

Той, на кого чекала, запізнювався — але це в його стилі.

Вона вже встигла звикнути: парижани дуже рідко зважають на плин часу.

...Інспектор того ранку привів її на потрібну вулицю. Будинку під номером, який Одрі йому назвала, там не було. Дівчина впала в розпач: роззява, розтелепа, переплутала адресу, і туди ж дала телеграму. Інспектор попросив листочок із записаною адресою. Й досить швидко заспокоїв — нічого дівчина не наплутала. Писав Ніколя,

власноруч, і якщо хтось і роззява — то тільки він. Але щось у тоні нового знайомого Одрі насторожило.

І не дарма.

Катастрофа сталася вже за годину.

Інспектор витратив час, відшукав поштове відділення, там — її телеграму, яка збентежила поштарів. Адже кому-кому, а їм напевне відомо, що в адресі помилка. Далі інспектор навідав колег у місцевій поліційній дільниці. Йому порадили офіцера, який знає багатьох із тутешньої богеми. Так Одрі нарешті дізналася: художник на ім'я Ніколя Бенуа помер.

Чотири роки тому.

Йому було шістдесят два, і знайомі дивувалися, як той алкоголік зміг дотягнути до своїх літ — на чому тільки душа трималася?

Інспектор порадив Одрі витерти сльози, брати квиток на найближчий поїзд та повертатися додому. Проте дівчина вирішила так просто не здаватися. Погодилася, подякувала — й пішла на перший у своєму новому, паризькому житті обман. З вдячністю взяла в інспектора десять франків на дорогу, майже все, що було в його портмоне. Вибачилася, що забрала дорогоцінний час, нагадала — вдома зачекалася дружина, й ледве не силоміць заштовхнула свого рятівника назад у метро. Сама ж подалася в одне з місць, не раз і не два згаданих Ніколя — чи, швидше, тим, хто *називав* себе Ніколя.

«Чорна кішка».

Там зустріла Жульєна — і ось уже більше ста днів живе в його невеличкій майстерні на вулиці Сан-Венсан.

З ним.

Одрі зупинилася під ліхтарем, підсмикнула рукав. Наручний годинник з позолоченим браслетом, не найдорожчий, але від Картьє⁶, був чи не єдиним цінним дарунком її *petit-ami*⁷. Тепер, як познайомила ближче зі справжньою богемою, вона вже ставилася до її представників інакше.

Вся романтика здиміла, і дівчина дійшла сумного висновку: чоловік, що обдурив її, назвавши себе художником, насправді явив усю сутність справжніх мешканців Монмартру. Звісно, були інші — Одрі встигла познайомитися з деякими. Проте Жульєн та його товариство більше пили, гуляли та розводилися про власну невизнану світом геніальність, аніж працювали.

Кожен намагався затримати плату за житло, а зустрівшись — хвалилися, кому довше вдається дурити квартирних хазяїв. Але чого в них не забрати, так природного артистизму й чарівності. Саме це дозволяло раз по раз морочити голови кредиторам, коли наставав час повертати борги. Всі вони, напиваючись, оголошували себе геніями, чиї роботи високо оцінять лише після їхньої смерті. А декому навіть вдавалося всучувати свої акварелі чи графіку в довколишніх кафе й барах як оплату випитого вина — мовляв, колись за одну таку картину можна буде купити ще один бар.

Той бісів несправжній Ніколя так само розводився про свою геніальність. Ніде правди діти, провінційна *ду-репа* розтанула від його гарячих слів і палких обіймів. Дозволила митцеві все, купилася на обіцянки одружитися в Парижі — одразу відкривуться двері всіх модних салонів, вона отримає перепустку у вищий світ.

Уже потім Жульєн та його друзі, підливаючи розгубленій дівчині вина, пояснили, навіть з гумором, хоч їй не було смішно: «художників», які спокушують наївних цнотливих дівчаток, Париж уже навчився вираховувати й викривати. Тож тепер вони полюють у провінціях, і Одрі ще пощастило. Зазвичай подібні трюки повертають, аби, крім тілесних радощів, отримати ще й гроші. Закохані провінціалки часом навіть обкрадали батьків заради талановитих, але не визнаних жорстоким світом митців. Одрі ж не могла нічого дати шахраєві, окрім хіба що себе — але він і з того напевне втішився.

Годинник показував половину дванадцятої ночі.

— Мадемуазель зачекалася на мене?

Одрі здригнулася, рвучко озирнулася на голос. Поруч стояв, п'яно хитався й масно посміхався вусань у розстебнутому пальті, під яким виднівся сірий піджак у смужку — такий старий та брудний, що навіть ліхтарне світло не змогло це приховати. Він спробував одразу перейти від слів до діла, потягнув руку, та дівчина так сильно, як могла, ляснула по ній. Навряд вусань чекав на відкоша — сахнувся, круглий капелюх упав з голови на мокру брудну бруківку.

— *Merde*⁸, — просичала Одрі.

Злилася вона не на п'яного чолові'ягу — жінка, яка пізно ввечері, а то й вночі приходиться на Пігаль сама, без супроводу, завжди ризикує нарватися. Лаяла навіть не Жульєна, бо сама дозволяє йому та його марнославному товариству безтурботно жити за її рахунок — а власний рахунок у неї вже з'явився. Одрі гнівлася на пана, який обіцяв, що вона не чекатиме довго, і що він підбере дівчину точно в призначений час.

Годинник показував: Одрі чекає вже сорок п'ять хвилин. І не йде геть лише тому, що дотепер мес'є дотримувався слова, ніколи не запізнювався, жодного разу не надурив і завжди чесно розраховувався. Так, сварячись із Жульєном, вона повсякчас змушена була відступити під його вбивчим аргументом: аби не *petit-ami*, не його таланти, цей добродій ніколи б не виринув у її — *їхньому* — житті. Це Жульєнові вдалося привернути увагу мес'є своїм талантом, і нарешті працю оцінили.

Дарма Одрі називає його, свого *petit-ami*, сутенером.

Хай там як, довше лишатися на Пігаль їй уже небезпечно. Не вистачало ще натрапити на рейд, улюблену розвагу ажанів з відділу моралі. Якщо затримають на тротуарі, ще й у самому серці кварталу з борделями, важко довести, що ти не повія. І ризикуєш нарешті відчутти на власній шкірі, *чого* поліціянти вимагають від упольованих в тутешніх краях жінок.

Одрі підняла комір, рішуче пішла назад у бік вулиці Коленкур.

Чорний автомобіль виринув з-за рогу раптово — так, мабуть, тигри в джунглях стрибають на жертву із засідки.

Одрі завмерла, позадкувала під стіну найближчого будинку. Інстинктивно притулила сумочку до грудей. Але нападати на неї ніхто не збирався. Автівка зупинилася, і дівчина встигла не лише роздивитися, а й упізнати «форд». Вона знала, що зараз почнуть «клеїти», заманювати в салон. Вже готувалася спершу спокійно відмовити, потім — як не допоможе — кричати.

Боковим зором зачепила відразу кількох *дівчаток* — справжніх вуличних *putains*, яких вело бажання працювати, і вони збиралися наввипередки торгуватися з імовірним клієнтом у «форді». А може, і двома чи навіть трьома клієнтами. Хтозна, скільки чоловіків там, усередині.

Дверцята з пасажирського боку відчинилися.

Хтось невидимий викинув на бруківку згорток — круглий предмет, замотаний у якусь велику шмату.

Він з тихим стукотом упав недалеко від Одрі. Падаючи, шмата розгорнулася, і вміст спочатку викотився на тротуар, а потім перекотився з бровки на брук. Дівчина не змогла перебороти цікавість. І ніхто б на її місці не переборов — вона ступила ближче, нахилилася, придивилася, простягнула руку...

Ліхтарне світло тут падало добре.

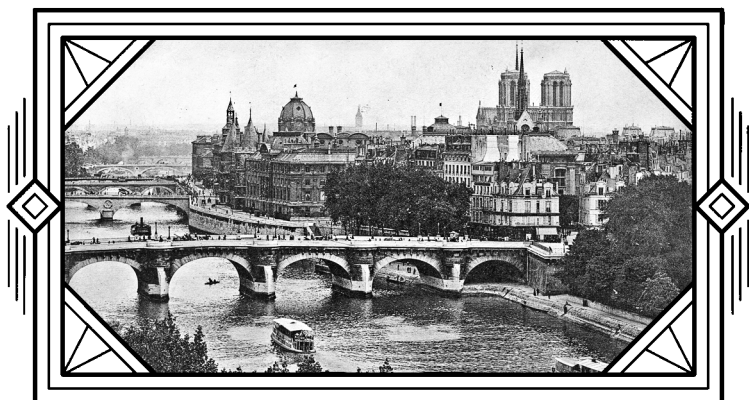
Автомобіль рвонув з місця, дверцята хряснули на ходу.

Одрі з криком відскочила назад.

Цікаві дівчата вже збіглися, штовхаючи одна одну. І заволали від жаху одночасно з Одрі — бо змогли добре роздивитися жажливу знахідку.

А Одрі Флоріан ще й махала правицею — бо встигла торкнутися цього.

Її пальці, не закриті рукавичками, почервоніли від крові.

Розділ 1

КЛИМЕНТІЙ КОШОВИЙ, АПАТРИД⁹

Добре, хоч прізвище правильно написали.

Останній раз Кошовий бачив згадку про себе у французьких газетах чотири роки тому, влітку. Тоді він потрапив до Парижу вперше, й думав присв'ятити вільний час прогулянкам. Дуже кортіло пройтися містом, яке знав із читаних до війни книжок. Київський гімназист мандрував французькою столицею разом з героями Дюма й Гюґо, розкривав паризькі таємниці з Еженом Сью¹⁰, а коли вже вчився на юриста — відкрив для себе практичну користь від нотаток Відока¹¹.

Навіть адвокатська практика не змусила його відмовитися від читання авантюрних романів на дозвіллі, і то були здебільшого французькі — від Понсона дю Террайля до Моріса Леблана¹². Вже коли перебрався з Києва до Львова, захопився Гастоном Леру¹³ та пригодами Фантомаса¹⁴ і прочитав німецькою більше двадцяти романів.

А щойно почали знімати фільми, Клим не пропустив жодного.

То був останній рік миру¹⁵ — і останній рік життя його Басі...

Кошовий не забував про неї ніколи. Навіть зближення з Магдою Богданович, якому несподівано сприяла війна, не витіснило пам'яті про наречену. Нагло, зухвало вбиту маньяком на прізвисько Різник напередодні їхнього весілля. Магда розуміла Климів біль, і сама виявила бажання навідувати її могилу.

Що далі тягнулася війна, то менше випадала така нагода. Майже весь час, поки російська армія стояла у Львові, вони з Магдою змушені були мешкати за межами міста. Потім, з вигнанням росіян та поверненням австрійської влади, Кошового затягнуло спершу громадське, а далі — політичне життя. Від осені п'ятнадцятого року до осені вісімнадцятого він навідався до Басі заледве разів з десяти. За що картав себе, даючи на цвинтарі слово приходити частіше.

Хто приносить їй квіти зараз, хто прибирає могилу?..

Але особиста трагедія навчила одному: уникати контактів з будь-якою пресою, наскільки це буде можливим. Клим чудово розумів — причиною Басиної загибелі стало передусім його марнославство. Адже кортіло вповні використати власний успіх, заявити про себе як не всьому світу, то бодай Львову.

За п'ять років до того Климентій Назарович Кошовий, виїхав — та де, втік подалі від гріха! — з Києва.

З речей лише саквояж з чистою сорочкою, парою шарпеток, змінною білизною, туалетним приладдям і кількома авантюрними романами. Він мусив назавжди попрощатися з кар'єрою київського адвоката — яка там практика, на каторгу б не піти через спробу захистити права та інтереси друкарів-українців. У тридцять років

мав почати все спочатку, і вивчати австрійські закони, аби скласти іспити й отримати ліцензію. Вдалося: мав власну, хай успадковану від старенького українця-нотаря контору; славу модного адвоката, котрий вартує своїх гонорарів; став завсідником світських салонів. Навіть готувався до бучного весілля з молодюю зіркою театральної сцени Барбарою Райською. Захист слабого на голову хлопчину-українця, неправдиво звинуваченого в кількох звірячих убивствах, міг зробити адвокатуві Кошовому неабияку безкоштовну рекламу. Тому й погодився, ще й без оплати — нещасна матуся клієнта жила в злиднях. Зате сам Клим мав намір нажитися на гучній справі, що, як тоді він вважав, не варта й дірки з бублика. Забезпечити майбутнє собі та Басі.

Дуже скоро час показав — у марнославних нема майбутнього.

Жодного.

Кошовий дуже добре пам'ятав, як дев'ять днів заливав горе. І в такому стані, зазвичай зранку, поки ранкове похмілля додавало люті й куражу, робив візити до редакцій усіх львівських газет. Там добивався до редакторів, тупав ногами, бризкав слиною, брудно лаявся й вимагав, аби припинили з дня на день публікувати історію Різника з вулиці Городоцької як сенсацію, що дає газетам прибуток. Декому вдавалося заспокоїти Кліма. Дехто викликав поліцію. Та поліцейські лише виводили пана адвоката під руки, бо про його особисту трагедію знало все місто. Кошового розуміли, йому співчували, карати поліція не мала жодного наміру.

Відтоді Клим зненавидів газети.

І саме зараз прямував до редакції «Суар»¹⁶, тримаючи в лівій кишені скручений тугою трубкою примірник дводенної давнини.

Той самий, з його фотографією на першій шпальті.

Знімок анонсував публікацію на сторінці кримінальної хроніки.

До острова Сіте¹⁷ дістався на метро.

Можна було інакше. Наприклад, сісти на омнібус або взагалі прогулятися пішки. Це забиало кілька годин часу, та зазвичай Кошовий мав його вдосталь. Нікуди не поспішав. Піші прогулянки навіть приносили задоволення, якщо не було дощу або місто не огортав сірий дріявий паризький серпанок, який узимку трапляється частіше за сніг.

Та все ж переходи вимагали відповідного настрою. Нині ж Климові кортіло вихлюпнути гнів чимшвидше. З таким бажанням він вийшов зі свого крихітного помешкання на вулиці Брюнель, неподалік Булонського лісу, пірнув у підземку на станції «Порт Майо» та виринув за пів години в серці Парижа. Минувши Палац Правосуддя та Консьєржері¹⁸, повернув до мосту Міньяй¹⁹.

Кошовий міг вийти з метро раніше. Адресу редакції знав — Другий округ, на одному з Великих бульварів²⁰, та навмисне зробив гак. Бо там, на мосту, щодня стояв одноногий інвалід зі скаліченим лицем. Потворну рану закривав білий півмісяць маски, що робила його віддалено схожим на Еріка, привида Опері²¹. Клим не знав, скільки йому років, де він мешкає, чи є в нього родина. Досить того, що ось уже мало не рік інвалід стоїть на тому ж самому місці й продає саморобне куриво. Часом Кошовий вигадував привід, аби приїхати сюди та купити в нього одну цигарку. Викурював її, відійшовши далі, потім вертався, купував ще одну й далі вже простував або по справах, яких зазвичай мав небагато, або — до улюбленого ресторану на вулиці Шануанесс, тут неподалік.

Зміст

<i>Париж, березень 1923 року, площа Пігаль</i>	5
<i>Розділ 1. Климентій Кошовий, апатрид</i>	13
<i>Розділ 2. Страшна помста мадам Лоран</i>	29
<i>Розділ 3. «Так не буває!»</i>	41
<i>Розділ 4. Інспектор поліції попереджає</i>	49
<i>Розділ 5. Що доводить картка в зубах</i>	58
<i>Розділ 6. Розділені ґратами</i>	73
<i>Розділ 7. Якоря чужих таємниць</i>	87
<i>Розділ 8. Три ниточки від Магди</i>	102
<i>Розділ 9. Божевільні обійми</i>	114
<i>Розділ 10. Паризький байстрюк</i>	126
<i>Розділ 11. Дзвони</i>	138
<i>Розділ 12. Марсель обіцяє</i>	150
<i>Розділ 13. Ляпас у «Дохлому щурі»</i>	161
<i>Розділ 14. Розвідка боєм</i>	171
<i>Розділ 15. Таємницю продано</i>	180
<i>Розділ 16. Підкочені рукави</i>	193
<i>Розділ 17. Гуїнплен</i>	207
<i>Розділ 18. Париж зупинився</i>	221
<i>Розділ 19. Сходи</i>	232

<i>Розділ 20. Поранений герой приймає візитерів</i>	247
<i>Розділ 21. Між двох вогнів</i>	259
<i>Розділ 22. Східний вокзал</i>	267
<i>Розділ 23. Вистава з поліційним свистком</i>	279
<i>Розділ 24. Помста невдахи</i>	288
<i>Париж, квітень 1923 року, міст Міняйл</i>	300
Коментарі	305
Література	312